

Léčba bolesti

Farmakologie 2. LF UK

2013

Bolest

Bolest je definována jako nepříjemná **vjemová a emocionální zkušenost** související se skutečným nebo potenciálním poškozením tkáně, případně jako takové poškození popsaná.

IASP

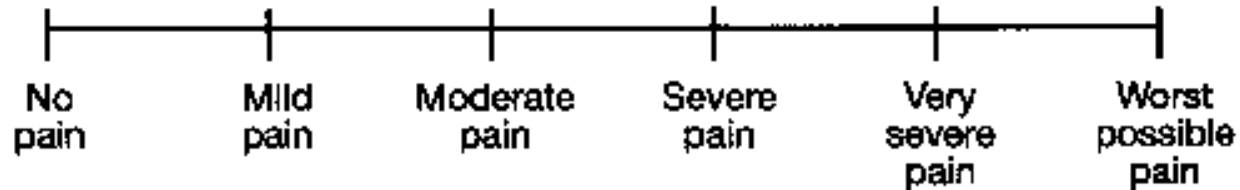
Klasifikace bolesti

- Fyziologie (nociceptivní, neuropatická, zánětlivá)
- Intenzita (mírná – střední - silná)
- Trvání (akutní, chronická)
- Lokalizace (kůže, svaly, viscerální, klouby, kosti...)
- Syndromy (nádorová, fibromyalgie, migréna...)

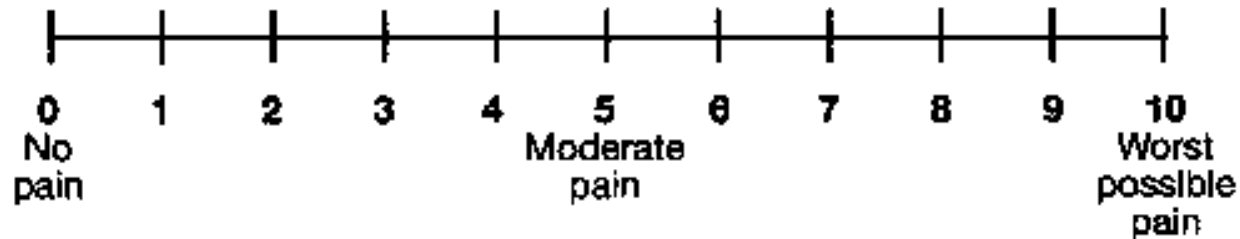
VAS

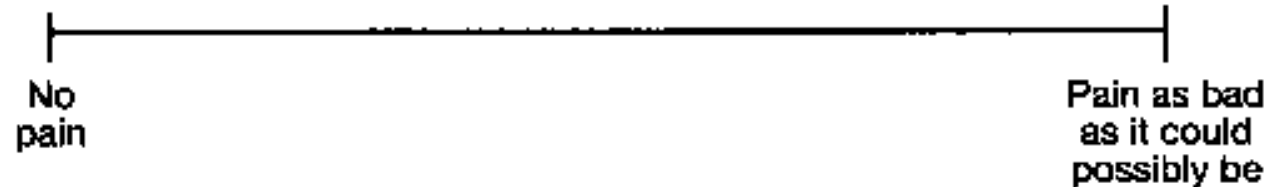
Simple Descriptive Pain Intensity Scale¹

0-10 Numeric Pain Intensity Scale¹

Visual Analog Scale (VAS)²

---

¹If used as a graphic rating scale, a 10 cm baseline is recommended.

²A 10-cm baseline is recommended for VAS scales.

Neurotransmitery

Poškozená tkáň

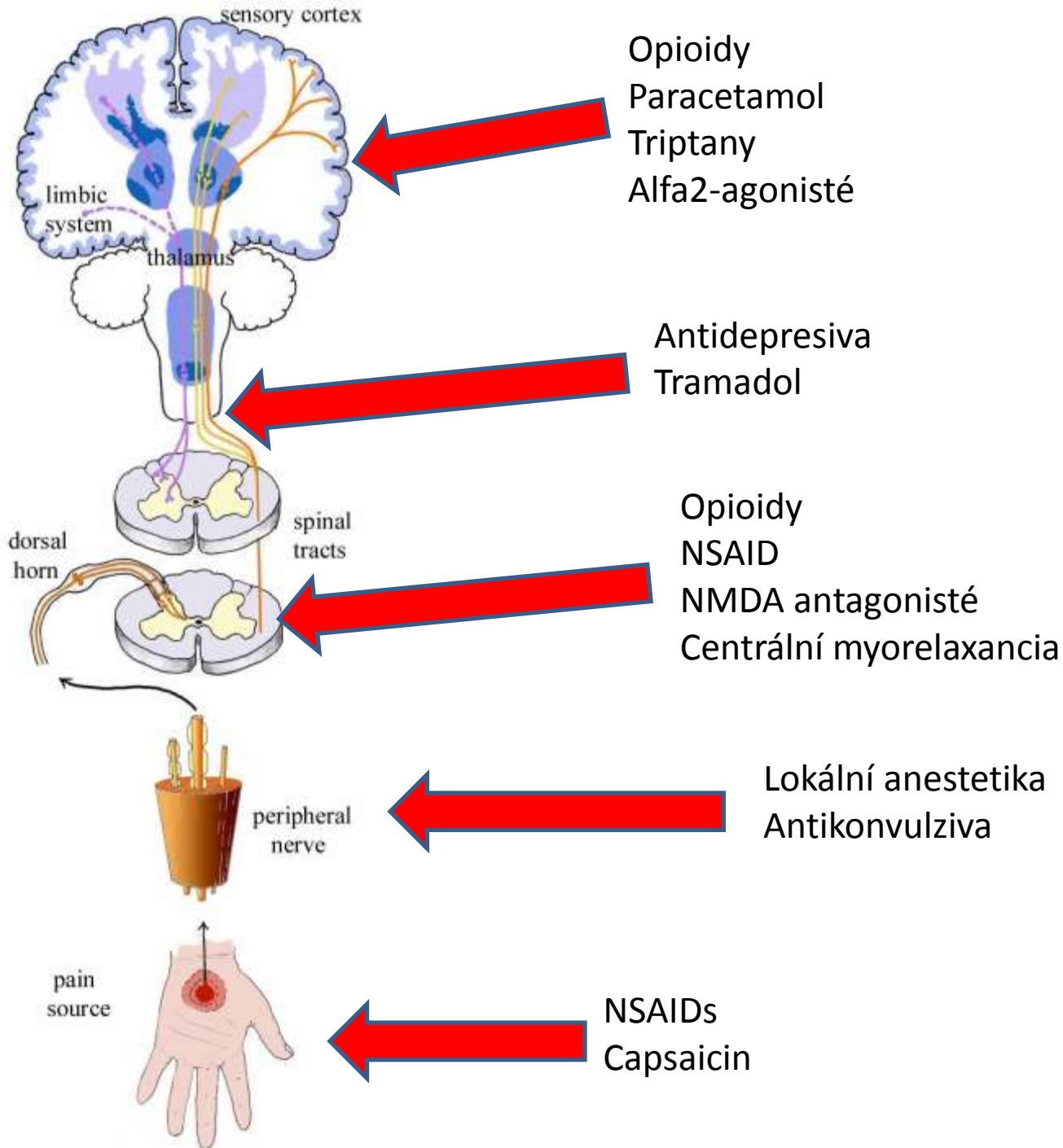
prostaglandin;
bradykinin;
serotonin;
substance P;
potassium;
histamine.

Zadní rohy míšní

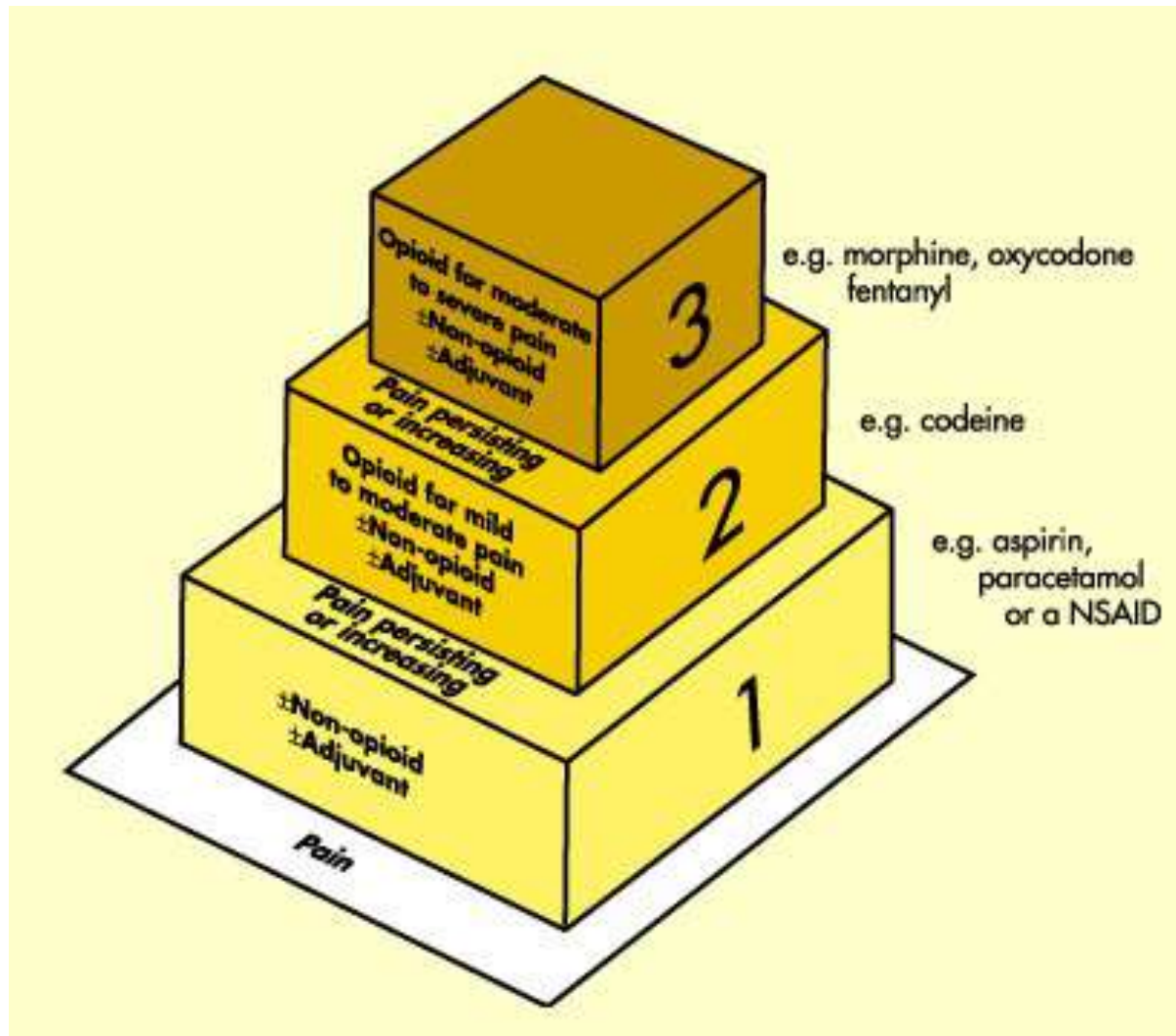
adenosine
triphosphate;
glutamate;
calcitonin gene-related
peptide;
bradykinin;
nitrous oxide;
substance P.

Descendenční dráhy, CNS

endogenous opioids
(enkephalins and
endorphins);
serotonin (5-HT);
norepinephrine
(noradrenalin);
gamma-aminobutyric
acid (GABA);
neurotensin;
acetylcholine;
oxytocin

WHO analgetic ladder

Analgetika

1. Analgetika - antipyretika
2. Opioidy
3. NSA
4. Antirevmatika
5. Adjuvantní analgetika
6. Antiuratika

Analgetika antipyretika

- paracetamol, propyfenazon, metamizol
- oxyphenbutazon, azapropazon, kebuzon, klofezon, aminophenazon, noramidopyrin

Paracetamol = Acetaminophen

- Inhibice syntézy PGs v CNS
- Antipyretické a analgetické vlastnosti
- Menší účinky na COX v periferních tkáních → slabá protizánětlivá aktivita.
- Nepůsobí na trombocyty a agregaci

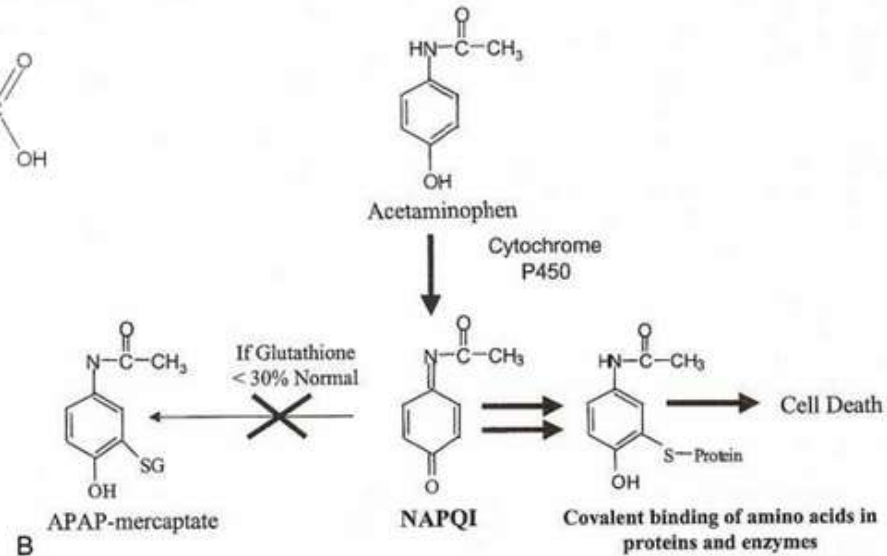
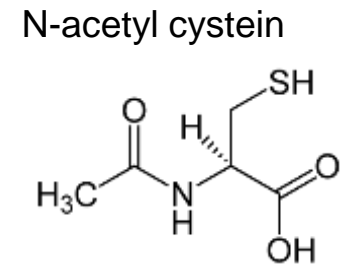
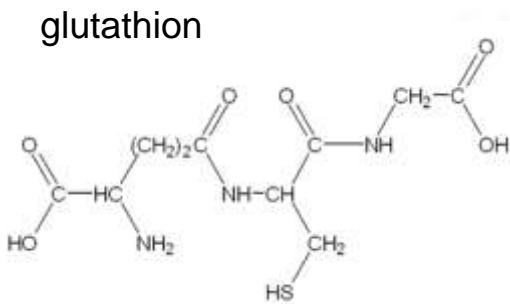
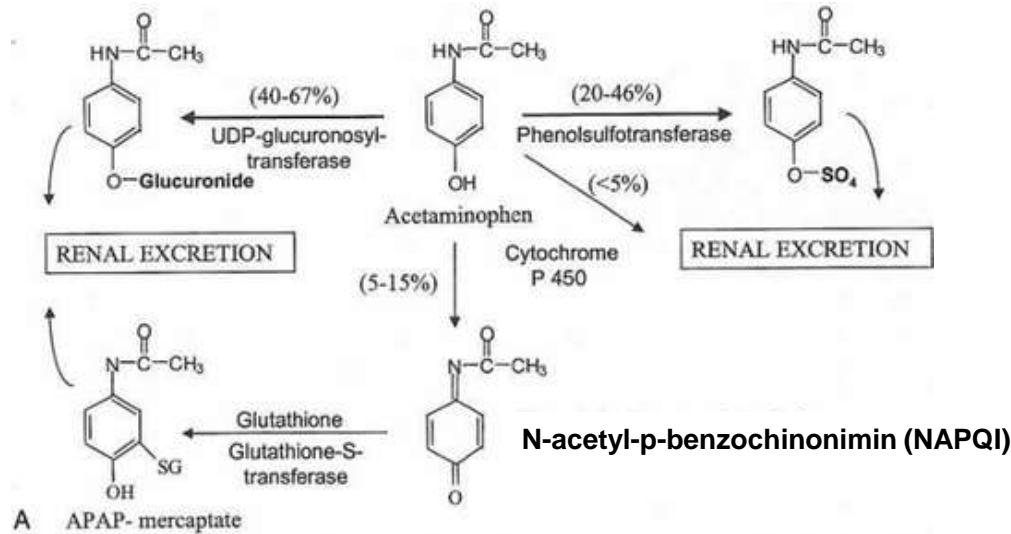
Paracetamol - použití

- Analgesie a antipyretické účinky tam, kde není vhodný aspirin a není nutný protizánětlivý účinek.
- Analgetikum-antipyretikum volby pro děti (aspirin – zvýšení rizika Reyova sy).
- Acetaminofen nahradil fenacetin (má nižší toxicitu).
- Neantagonizuje účinek urikosurika probenecidu (možnost užití při dně).
- Analgetické směsi

Paracetamol - PK

- Rychle vstřebáván z GIT, významný first-pass metabolismus v luminálních buňkách a v hepatocytech.
- Normálně je acetaminofen konjugován v játrech na inaktivní glukuronylové či sulfátové metabolity.
- Část acetaminofenu hydroxylována a tvoří N-acetylbenzoiminochinon - vysoce reaktivní a potenciálně nebezpečný metabolit.
- Vysoké dávky - N-acetyl-benzoiminochinon reaguje se sulfhydrylovými skupinami jaterních proteinů. Možnost jaterních nekróz – až fatální.

Paracetamol – metabolismus a toxicita

Paracetamol – nežádoucí účinky

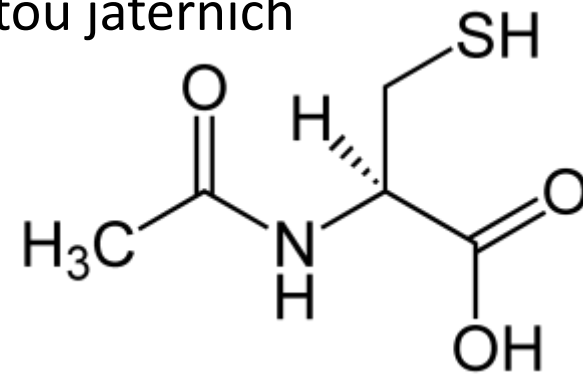
Normální terapeut. dávky – poměrně málo NÚ: mírné alergie (kožní), vyrážka, mírné změny krevního obrazu – většinou přechodné.

Nefrotoxicita a hypoglykemické koma vzácné při dlouhodobé terapii vysokými dávkami.

Předávkování (10 g či více u dospělých) - možnost potenciálně fatální jaterní nekrosy.

Podání N-acetylcysteinu (obsahuje sulfhydrylové skupiny, na které se toxický metabolit váže), může zachránit život, je-li podán do 12 – 20 hodin po požití.

POZOR: intoxikace možná i u lidí se zvýšenou aktivitou jaterních enzymů (např. indukce enzymů – alkoholici).

COLDREX
Horký nápoj
 proti chřipce
 a nachlazení

CITRON

- ↓ snižuje horečku
- ↓ tlumí bolesti
- ↓ uvolňuje ucpaný nos
- ↓ uvolňuje vedlejší nosní dutiny
- ↓ tlumí bolesti v krku
- ↓ + vitamin C
- ↓ zlepšuje chuť

10P

PARALEN® GRIP
 potahované tablety

úleva při chřipce a nachlazení

- snižuje horečku
- odstraňuje bolesti hlavy, svalů i kloubů
- uvolňuje ucpaný nos a vedlejší nosní dutiny
- odstraňuje bolest v krku
- tlumí suchý kašel

24
 potahovaných
 tablet

ZENTIVA

T R I G R I P

Trigrip

K léčbě příznaků chřipky a nachlazení

20 tobolek/kapsúl

T R I G R I P

Snižuje horečku

Tlumí bolest

Uvolňuje ucpaný nos

PARALEN® EXTRA
 (paracetamol, coffeinum)
 proti bolesti

24
 potahovaných
 tablet

Paracetamolium 500 mg, Coffeinum 65 mg v jedné potahované tabletě

ZENTIVA

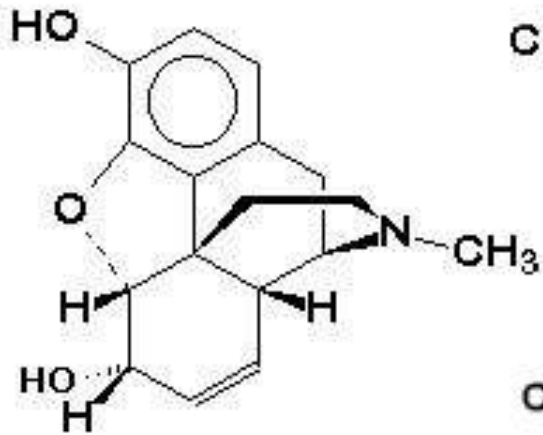
Propyfenazon, metamizol a další

- Silnější protizánětlivý, menší analgetický a antipyretický účinek
- Limitováno jejich toxicitou
- Rychle a kompletně vstřebávány po p.o. či rektálním podání
- NÚ: u přibližně 50 %, podávání po omezenou dobu
- **Metamizol** – vzácně agranulocytóza (ALGIFEN +pitofenon, fenpiverin)
- **Propyfenazon** – bezpečnější varianta aminofenazonu (VALETOL +paracetamol, kofein)

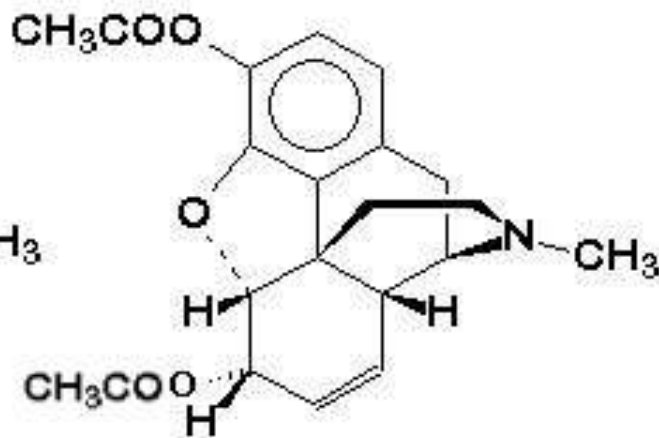

Opioidní analgetika

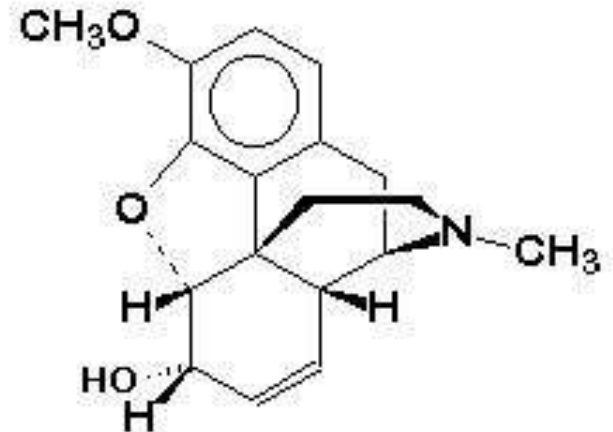
Chemická struktura

Morphine

Heroin

Codeine

OPIOIDY

Opioidy – přírodní či syntetické látky, které vyvolávají „morphine-like“ efekty. V opiu (mák - *Papaver somniferum* - mj. morfin a kodein). Opioidy účinkují přes specifické receptory v CNS a na periférii »»» účinky napodobují působení endogenních peptidových neurotransmitterů (např. endorfinů). Analgetický účinek, toxikománie.

RECEPTORY

zejména v CNS a GIT.

Tři rodiny receptorů μ , δ , κ - každá rozdílnou specifitou pro různé látky.

μ - analgetický účinek, euforie, sedace, deprese, závislost

δ - periferní účinky, interakce s enkefaliny

κ - analgesie na spinální úrovni

Také receptory pro enkefalinové peptidy.

Klasifikace - účinnost

Silné

- Morphine
- Pethidine
- Fentanyl
- Alfentanil
- Remifentanil
- Sufentanil

• **Středně silné**

- Buprenorphine
- Pentazocine
- Butorphanol
- Nalbuphine

• **Slabé**

- Codeine
- Tramadol

Table 51.11 Approximate oral analgesic equivalence to morphine¹ (from Twycross et al 1998 with permission)

<i>Analgesic</i>	<i>Potency ratio with morphine</i>	<i>Duration of action (hours)²</i>	<i>Plasma half-life (hours)</i>
Codeine	} 1/10	3–6	{ 2.5–3.5
Dihydrocodeine		3–6	
Pethidine	1/8	2–4	{ 3.5–4.5
Tramadol	1/5 ³	4–6	6
Dipipanone (in Diconal UK)	1/2	4–6	?
Papaveretum	2/3 ⁴	3–5	1.5–4.5
Oxycodone	1.5–2 ³	3–4	3.5
Dextromoramide	[2] ⁵	2–3	7
Levorphanol	5	4–6	12–16
Phenazocine	5	6–8	?
Methadone	5–10 ⁶	8–12	8–75
Hydromorphone	7.5	4–5	2.5
Buprenorphine (sublingual)	60	6–8	3
Fentanyl (transdermal)	150	72	22 ⁷

¹Multiply dose of opioid by its potency ratio to determine the equivalent dose of morphine sulphate.

²Dependent in part on severity of pain and on dose; often longer lasting in very elderly and those with renal dysfunction.

³Tramadol and oxycodone are both relatively more potent by mouth because of high bioavailability; parenteral potency ratios with morphine are 1/10 and 3/4 respectively.

⁴Papaveretum (strong opium) is standardized to contain 50% morphine base; potency expressed in relation to morphine sulphate.

⁵Dextromoramide: a single 5 mg dose is equivalent to morphine 15 mg in terms of peak effect but is shorter acting; overall potency ratio adjusted accordingly.

⁶Methadone: a single 5 mg dose is equivalent to morphine 7.5 mg. However, its long plasma half-life and broad-spectrum of action result in a much higher than expected potency ratio when given repeatedly (Bruera et al 1996).

⁷After removal of skin patch; single dose IV = 3–4 h.

Klasifikace - původ

- **Přírodní**
- Morphine
- Codeine
- Papavarine
- Thebaine
- **Polosyntetické**
- Heroin
- Dihydrocodeine
- Buprenorphine
- **Syntetické**
- pethidine, fentanyl, alfentanil,
- sufentanil
- methadone, dextropropoxyphene
- butorphanol, levorphanol
- pentazocine

Klasifikace – působení na receptoru

- **Agonisté**
- Morphine
- Fentanyl
- Pethidin
- Alfentanil
- Remifentanil
- Sufentanil
- **Parciální agonisté**
- Buprenorphine
- **Agonisté-antagonisté**
- Pentazocine
- Nalbuphine
- Nalorphine
- **Antagonisté**
- Naloxone
- Naltrexone

Klasifikace – působení na receptoru

Heroin

Full agonist

Buprenorphine

Partial agonist

Naloxone

Antagonist

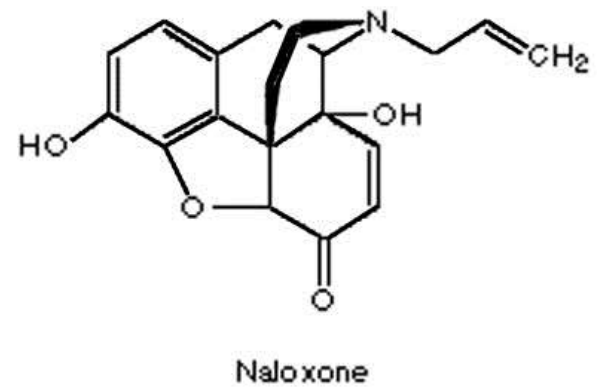
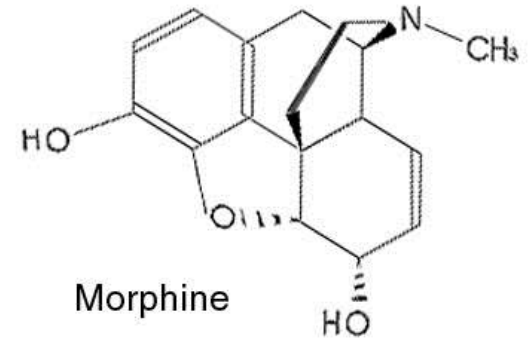
Activity zone

Affinity zone

Antagonisté

- Naloxone
- Naltrexone

Účinky:

1) CNS:

- a. analgesie:** úleva od bolesti jak zvýšením prahu bolestivosti na spinální úrovni, tak – významněji – vnímání bolesti v mozku. Pacient je si vědom přítomnosti bolesti, ale bez nepříjemného vnímání.
- b. Euforie:** pocit blaženého stavu (možná stimulací ventrálního tegmentu).
- c. Respirační deprese:** snížení citlivosti respiračního centra na CO_2 . při běžných dávkách – útlum centra při vyšších – nejčastější příčina smrti při předávkování.
- d. Deprese reflexu kašle:** antitusický účinek (morfin a kodein) nekoreluje těsně s účinkem analgetickým a útlumem dech. centra.
- e. Miosa:** Typické, nevzniká tolerance! Zornice velikosti špendlíkové hlavičky - stimulace μ a κ receptorů. Dráždění Edinger-Westphal jádra n. oculomotorius »»» zvýšená parasympatická stimulace oka. Dg. význam: (většinou při dalších příčinách komatu a respirační deprese je mydriáza).

f. Nausea a zvracení: přímá stimulace chemorecepční zóny pro zvracení v area postrema »»» zvracení – ale bez nepříjemných pocitů.

g. Zvýšení polysynaptické míšní aktivity:

Disposice ke křečím /Straubův fenomén u myši – dříve biologický test na morfin).

2) GIT, urogenitální trakt:

Obstipační účinek (tolerance nebývá) - snížení motility a zvýšení tonu hladkého svalu! Zvýšení tlaku ve žlučovodech.

Zvýšení tonu svěračů (Oddiho, análního, močového), spasmus ureterů
»»» *nevhodný při kolikovitých bolestech !!!!, retence moči
(katetrizace nutná při intoxikaci morfinem) !!*

3) Inhibice pohybu řasinkového epitelu:

Význam v bronších (problémy s expektorací atd.) a vejcovodech (sterilita).

4) Kardiovaskulární systém:

Nepříliš výrazné účinky na TK a frekvenci (vysoké dávky - hypotense a bradykardie – účinek centrální na medulla).

Respirační deprese a retence CO_2 ---- dilatace mozkových cév, zvýšení tlaku cerebrospinální tekutiny (CSF) a nitrolebního tlaku »»» morfin KI při těžkém poškození mozku.

5) Uvolnění histaminu:

Z mastocytů »»» bronchokonstrikce, hypotense, urticaria, svědění, pocení

6) Hormonální účinky:

Inhibice uvolňování gonadotropin-releasing hormonu a kortikotropin-releasing hormonu, snížení koncentrace luteinizačního hormonu, FSH, ACTH a β -endorfinu. Snížení hladiny testosteronu a glukokortikoidů. Zvýšení prolaktinu a růstového hormonu (snížením dopaminergní inhibice). Zvýšení ADH – retence moči.

7) Zvýšení aktivity polysynaptických míšních spojů:

Zvýšená dispozice ke křečím /Straubův fenomén u myší/.

8) Imunosupresivní aktivita:

Zvýšená vnímavost k infekcím při dlouhodobém abusu.

Terapeutické užití:

Analgesie: Nutné znát původ bolesti !! Možnost využití i pro navození spánku při těžkých bolestech.

Léčba průjmů: Snížení motility a zvýšení tonu hl. svalů (vliv na intramuskulární plexus).

Antitusický účinek: Ale více užívány kodein či dextromethorfan.

Léčba akutního plicního edému při levostranném srdečním selhávání: i.v. morfin odstraňuje dyspneu a pocit tísně – (možná jeho vasodilatačním účinkem ?).

Centrální anestezie

Farmakokinetika morfinu

Absorpce: Z GIT pomalu a obtížně (ale jsou nové lék. formy - SR) podáván hlavně i.v. a i.m. – naopak kodein je dobře absorbován po p.o. Významný efekt prvního průchodu játry »»» parenterální aplikace vede k větší odpovědi.

U chronických bolestí (neoplasma) – nyní hlavně SR tablety či pumpy umožňující pacientovi kontrolovat bolest pomocí „self-administration“.

Distribuce: Rychle do všech tkání (včetně plodu) – novorozenci vykazují addikci a mají abstinenční příznaky !!

Pouze malá část morfinu proniká přes HEB, je málo lipofilní. To kontrastuje s více lipofilními opioidy (např. fentanyl a heroin), které rychle pronikají do mozku a vyvolávají intenzivní "rush" či euforii.

Metabolismus: v játrech na glukuronid, exkrece primárně močí (malé množství konjugátu též ve žluči).

Morfin-6-glukuronid - silné analgetikum, konjugát v pozici 3 mnohem méně aktivní. Konjugáty vylučovány močí (malé množství žlučí).

!! Doba účinku morfinu je 4-6 hodin!!, delší při epidurálním podání (nízká lipofilie brání redistribuci z epidurálního prostoru).

Pozor: vliv věku nemocného - starší jsou citlivější na analgetické účinky (mj. pomalejší metabolismus a další faktory) – užívat nižší dávky.

Novorozenci – morfin NE !! (nízká konjugace).

Nežádoucí účinky

- těžká respirační deprese, koma
- zácpa
- zvracení, dysforie
- vyplavení histaminu (bronchokonstrikce, hypotense, svědění, pokles minut. objemu)
- zvýšení nitroočního tlaku (závažné zejm. při úrazech hlavy; prohloubení mozkové a míšní ischemie).
- hypertrofie prostaty - možnost akutní retence moči.
- zhoršení respirace u nemocných s emfyzémem či cor pulmonale
- u nedostatečnosti nadledvin či myxedému – účinky mohou být zvýšeny.
- pozor u nemocných s astmatem či jaterním selháváním.

Tolerance a závislost:

Při opakovaném užití tolerance na respirační depresi, analgesii, euforii a sedativní účinky.

Ale tolerance se většinou nevyvíjí na miosu a obstipaci.

Toleranci lze zaznamenat již za 12 – 24 hodin.

Fyzická závislost rychle. Abstinenční příznaky (vegetativní, motorické a psychické odpovědi) výrazné, ale jen vzácně hrozí smrt.

Léčba: metadon, klonidin

Lékové interakce:

Tlumivý účinek morfinu zvyšován fenothiaziny, inhibitory monoamino oxidázy, tricyklickými antidepresivy.

Nízké dávky amfetaminu kupodivu zvyšují analgesii, stejně jako hydroxyzin.

Pethidin

- Pethidine je μ agonista asi s 1/10 potence morfinu.
- O něco méně způsobuje zácpu a netlumí kašel.

Fentanyl

Podává se perorálně, i.v., transdermálně

Může tak působit až 72 hodin

80 x potentnější než morfin

Oxycodone

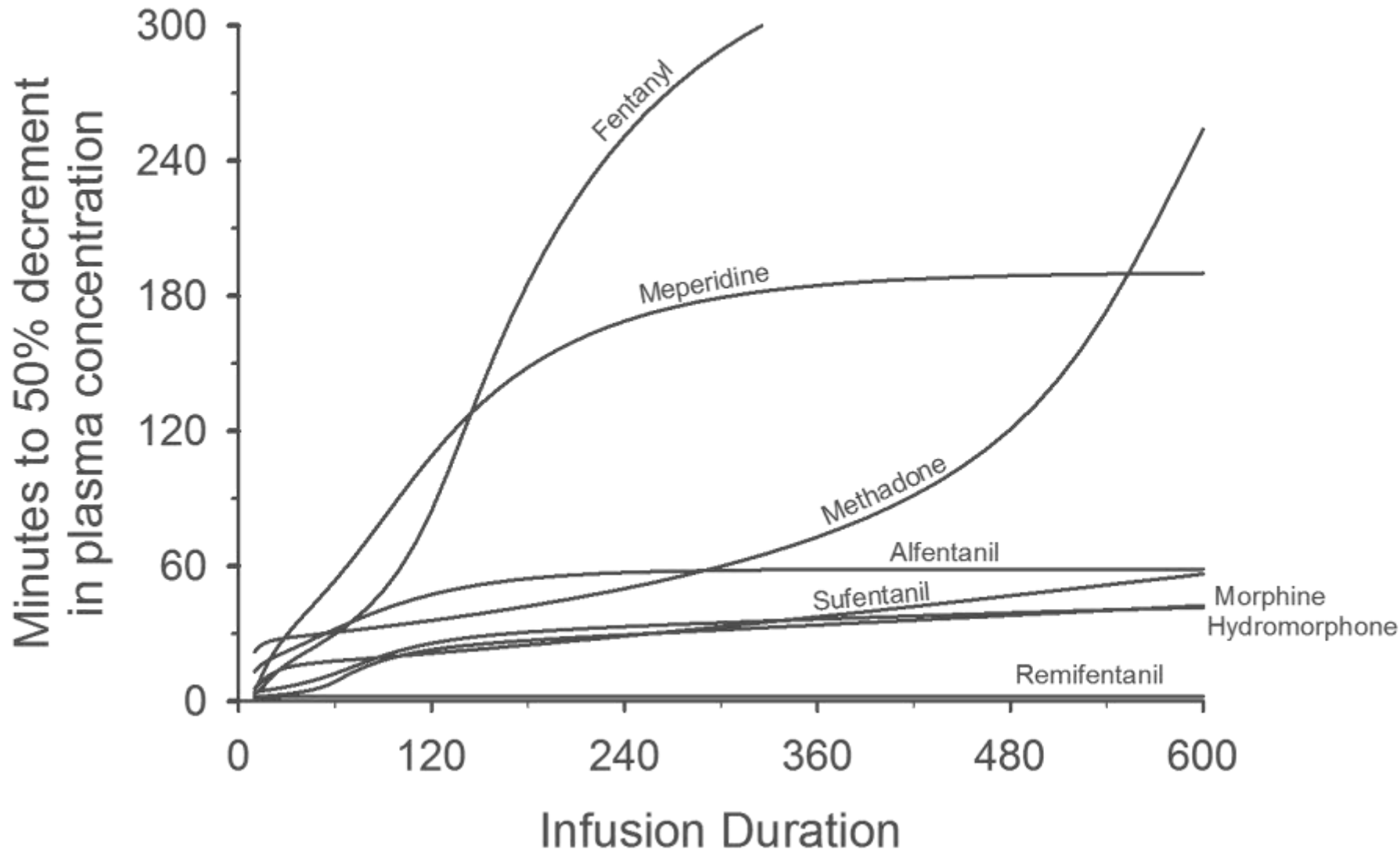
- Populární p.o. léčba
- 1.5-2X účinnější než morfin
- Působí i na kappa receptorech
- Bez aktivních metabolitů

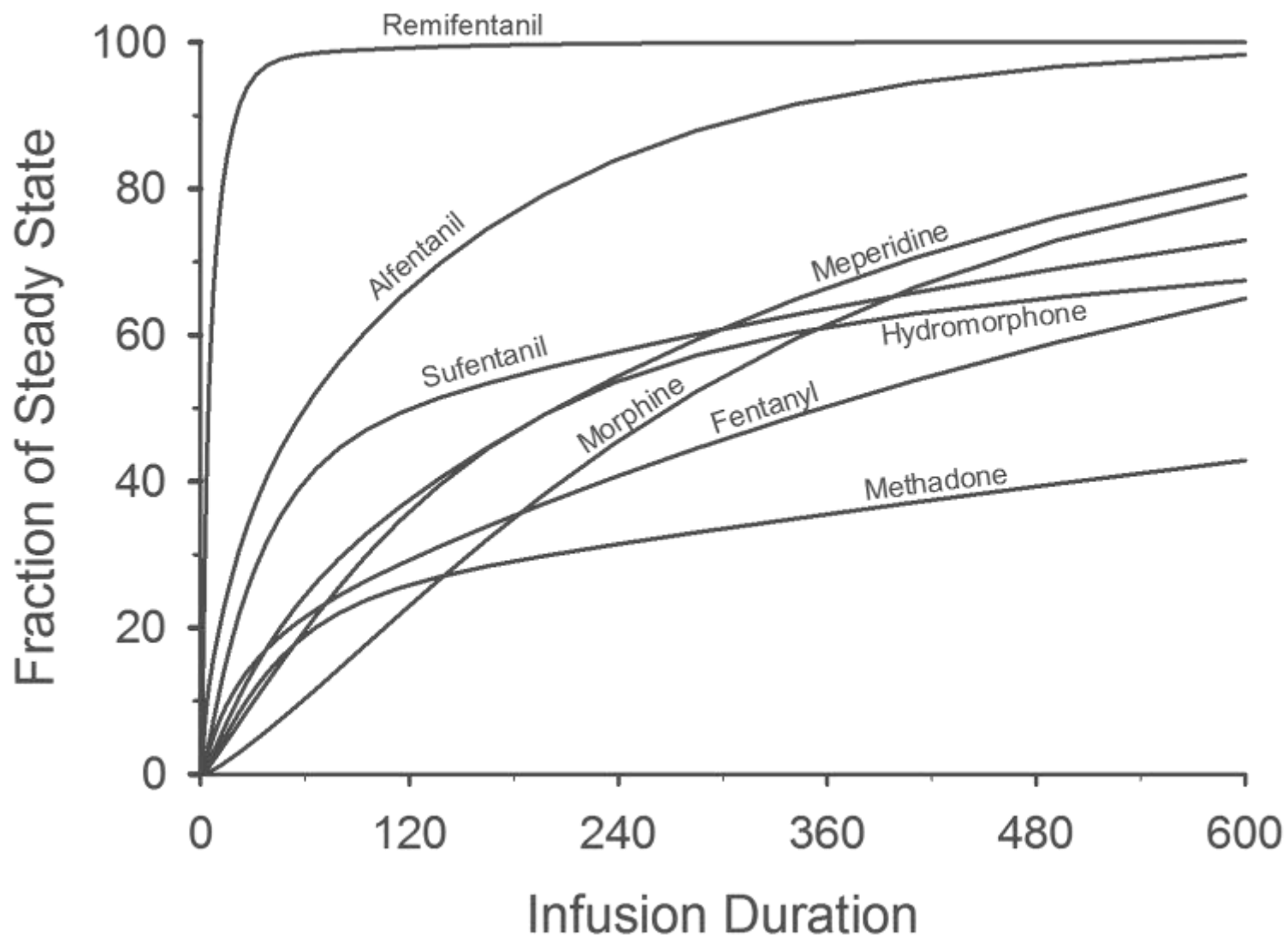
Sufentanyl, alfentanyl, remifentanyl

- Rychlý nástup účinku
- Použití i v anesteziologii
- Sufentanyl asi 600 x účinnější než morfin
- Menší vliv na dechové centrum
- Remifentanyl – metabolizuje se ihned plazmatickými esterázami, $t_{1/2}$ cca. 3 minuty

Context Sensitive Half Time

Čas do rovnovážného stavu

Methadone

- Perorální forma
- Dlouhý biologický poločas
- Používá se jako detoxifikační terapie
- Malé sedativní a euforické účinky

Kodein

- Slabý opioidní agonista, cca. 1/10 účinku morfinu
- Léčba slabé až střední bolesti
- Antitusický účinek
- V kombinacích s paracetamolem či ibuprofenem
- Metabolizuje se na morfin

Buprenorphine

- Parciální agonista μ receptorů
- Pomalý nástup účinku
- Dostupný v náplastech
- Pro střední bolest

Tramadol

- Slabý agonista μ receptorů
- Inhibuje reuptake serotoninu and noradrenalinu
- Pro střední bolest
- Často používaný

Nesteroidní antirevmatika

Farmakoterapie v revmatologii

Tři linie:

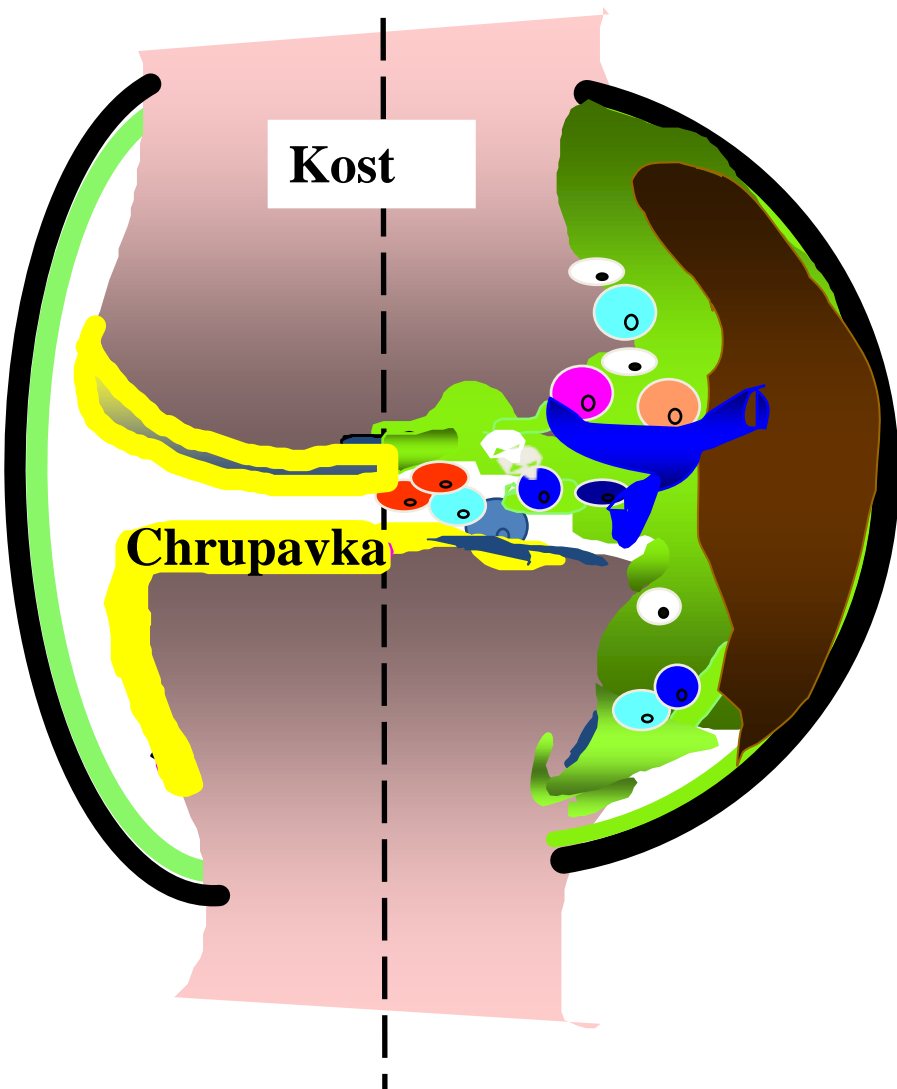
- Nesteroidní antirevmatika
- Chorobu modifikující látky (DMARDs)
- Kortikosteroidy

Nově:

- Biologická léčba

**Normální
kloub**

**Revmatoidní
artritida**

**Proliferace
synoviálních
buněk**

**Infiltrace T a B
lymfocyty, PB,
M ϕ , F, NK, DC,
EC ...**

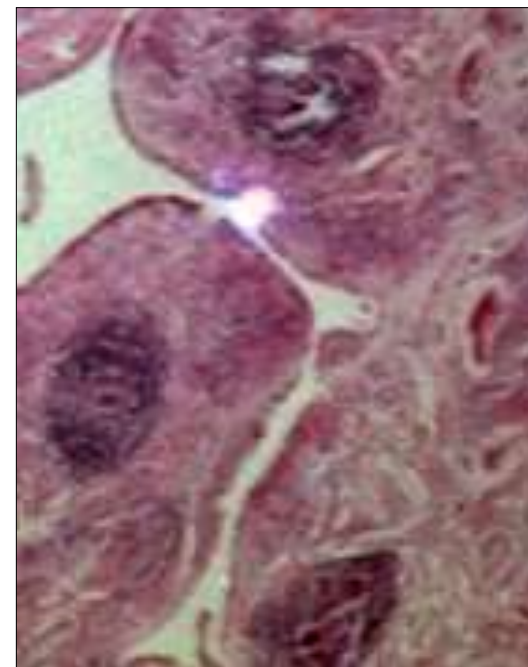
**Zvýšená
propustnost a
novotvorba cév**

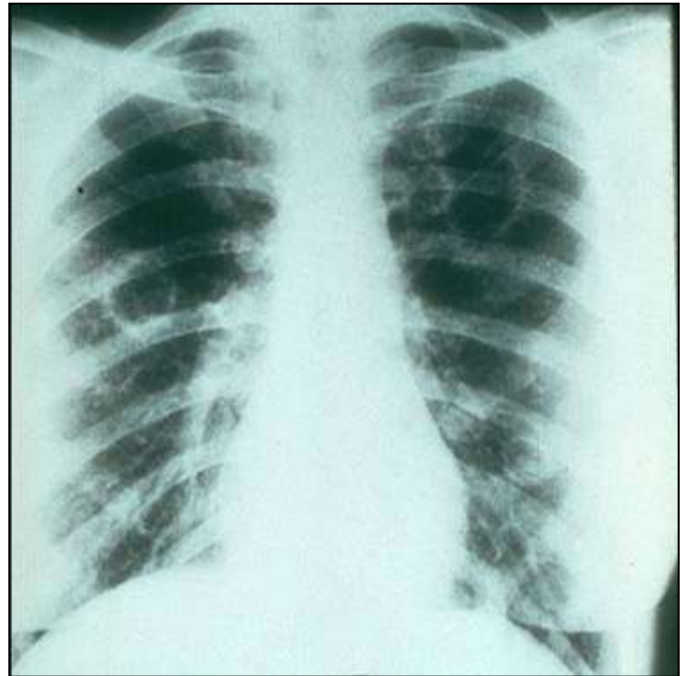
**Sekrece cytokinů,
autoprotilátek,
MMP**

**Destrukce
chrupavky
a kosti**

**Náhrada
fibrózní tkání**

Ankylóza

NSA-definice

- Farmaka s antiflogistickým, analgetickým a antipyretickým účinkem.
- Nejčastěji předpisovaná farmaka u všech RCH
- Indikace se rozšiřuje i mimo revmatologii:
  - *zánětlivá onemocnění v jiných lokalizacích*
  - *pooperační bolest*
  - *poúrazové stavy*
  - *migréna a jiné bolesti hlavy*
  - *renální kolika*

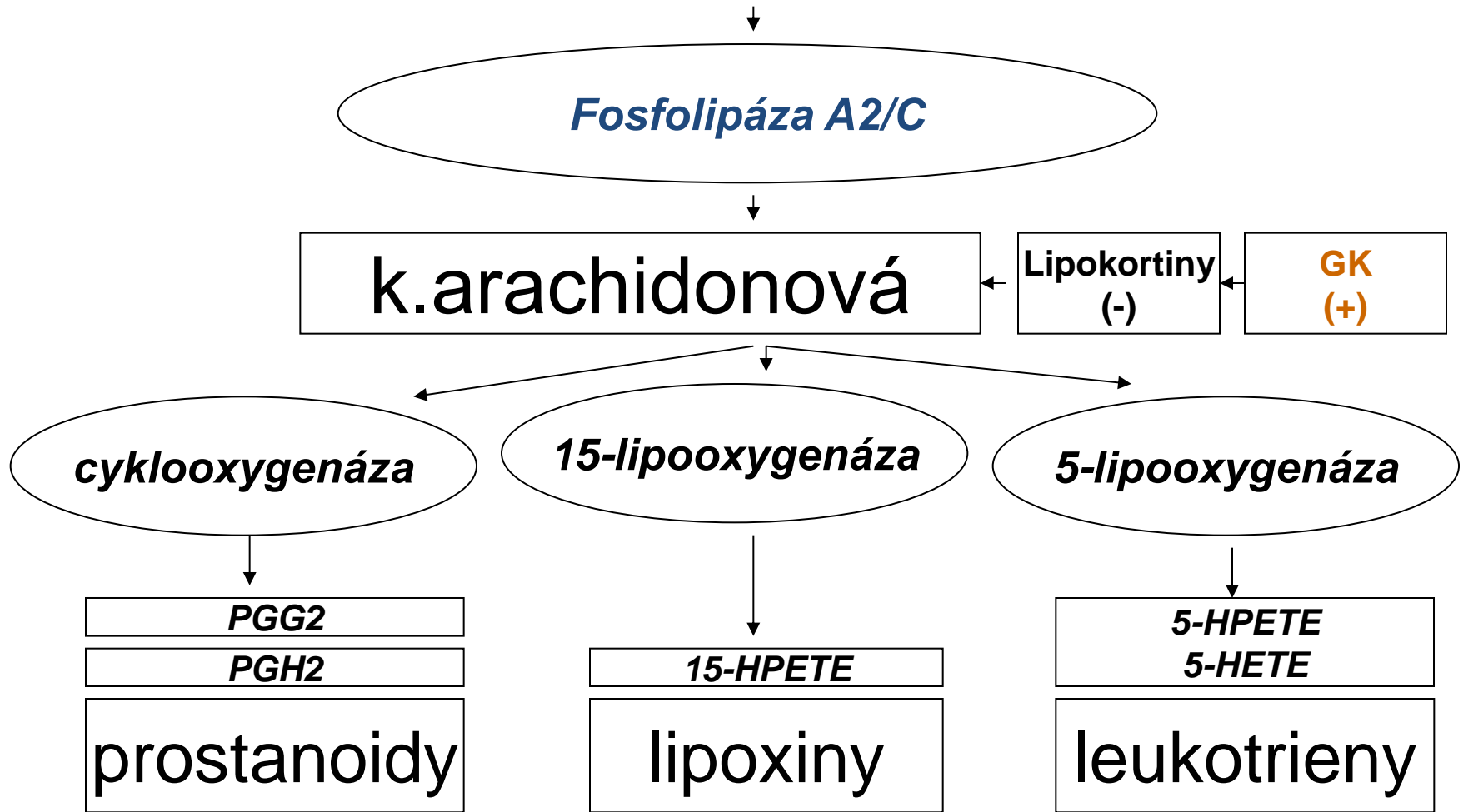
Mechanismus účinku NSA

1971 Sir John Vane (Nobelova cena)

účinky aspirinu jsou podmíněny:

- **inhibicí syntézy prostaglandinů (PG),**
v důsledku inhibice enzymu cyklooxygenázy,
která konvertuje k.arachidonovou přes PGG
na PGH (prostaglandin G resp.H)

Fosfolipidy buněčných membrán

HPETE: kyselina hydroperoxyeikosatetraenová

HETE. kyselina hydroxyeikosatetraenová

Hlavní prostanoidy (PG)

- **PGI₂ (prostacyklin):** hlavní prostaglandin cévního endotelu.
Účinek: vazodilatace, antiagregace
- **PGE₂:** hlavní prostaglandin mikrocirkulace.
Účinek: vazodilatace, antiagregace (pouze PGE₁)
- **PGD₂:** vazodilatace, antiagregace.
- **PGF_{2α}:** vazokonstrikce
- **TXA₂:** hlavní prostanoid trombocytů.
Účinek: vazokonstrikce, proagregace.

Podíl PG na vzniku projevů zánětu (rubor, calor, tumor, dolor):

- vazodilatační účinek (PGE_2 , PGD_2)
- zvýšená permeabilita (PGE_2 , PGD_2)
- zvýšená agregabilita trombocytů (TXA_2)

Prostaglandin E_2 dále:

- má chemotaktický efekt na leukocyty
- zvyšuje produkci kolagenázy v makrofázích
- zvyšuje osteoklastickou aktivitu
- vyvolává horečku
- senzibilizuje receptory pro bolest

Fyziologické role prostanoidů

- v GIT: gastroprotektivní funkce
  - sekrece mucinu
  - sekrece bikarbonátů
  - perfúze žaludeční sliznice
- v cévním endotelu:
  - PGI₂: antiagregace, vazodilatace
  - TXA₂: proagregace, vazokonstrikce
- v ledvinách: kontrola perfúze a natriurézy
(za patologických okolností- hypovolemie)

Účinky NSA:

NSA inhibují obě funkce PG

(prozánětlivé i fyziologické).

Důsledek:

- **Žádoucí účinky:** antiflogistický, analgetický a antipyretický
- **Nežádoucí účinky:**
  - v GIT (NSA gastropatie)
  - v cévách (antiagregační efekt převažující inhibicí TXA₂)
  - v ledvinách (snížení perfúze za patologických stavů a retence natria).

Koncepce dvou izoform cyklooxygenázy

1990 Needleman, Masferrer, Garavito a j.:

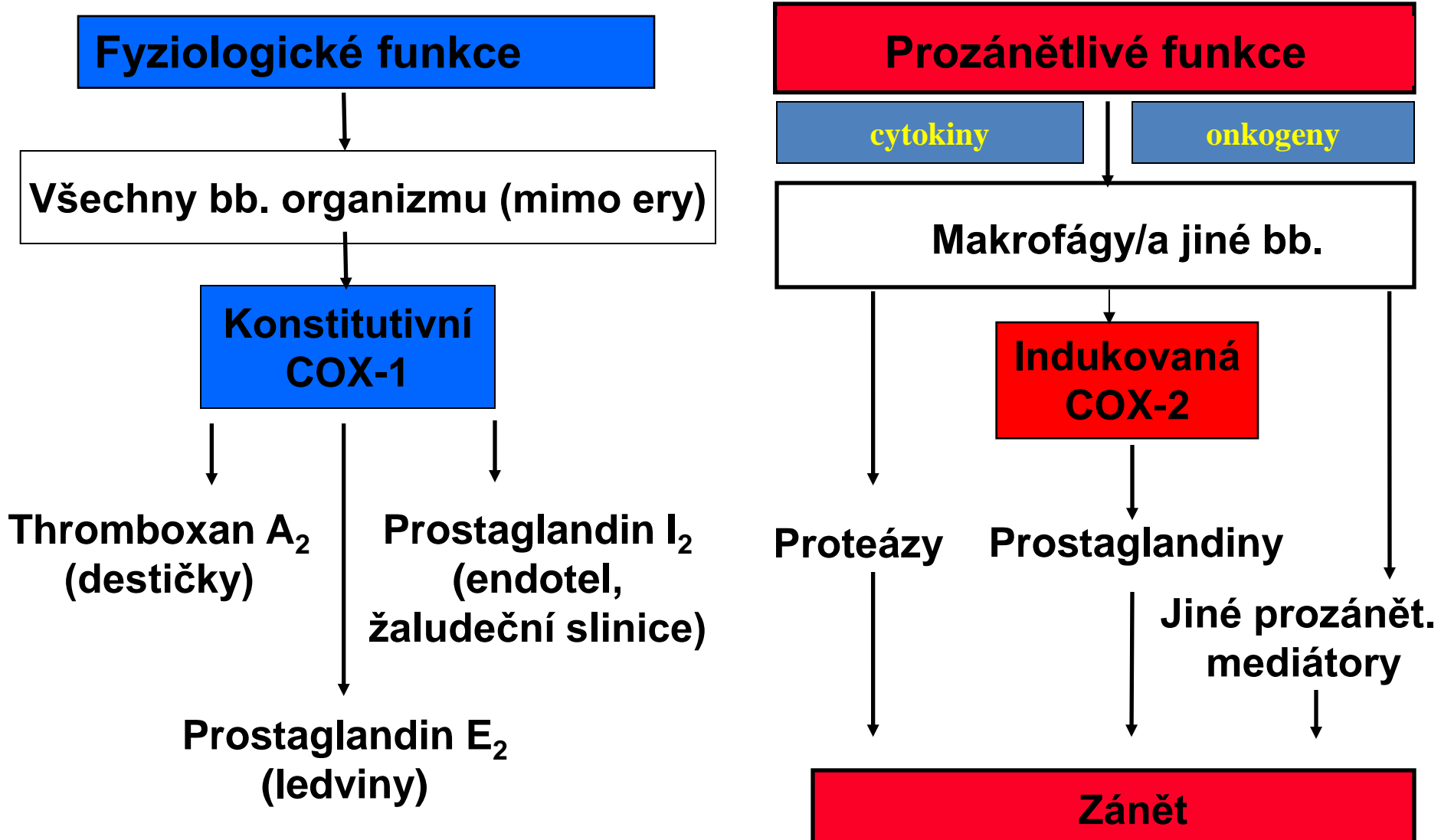
- buňky monocyto-makrofágové linie syntetizují protein (enzym) s vlastností COX pod vlivem mediátorů zánětu (LPS, cytokiny, GH)

1991 Simons:

- klonováním tohoto enzymu byla prokázána existence druhé izoformy cyklooxygenázy-COX-2.

Koncepce dvou izoforem COX

Dělení NSA dle míry inhibice jednotlivých izoformem COX

**specifické
inhibitory COX-1**

*inhibují pouze
COX-1*

aspirin v nízkých
dávkách

**nespecifické
inhibitory COX**

*inhibují
ekvivalentně obě
izoformy COX*

standardní NSA

**preferenční
inhibitory COX-2**

*inhibují přednostně
COX-2 (2-100x
více)*

meloxicam
nimesulid
etodolac

**specifické
inhibitory COX-2**

*inhibují převážně
COX- 2 (>100x)*

celecoxib rofekoxib
pareko-, etoriko-,

Jiné mechanismy analgetického a protizánětlivého účinku NSA

- **inhibice syntézy leukotrienů**
- **inhibice syntézy NO** (*acetylace NO syntázy*)
- **inhibice fosfodiesterázy** ($\uparrow$ IC cAMP $\rightarrow$ *inhibice prozánětlivých buněčných fcí*):
  - *odpověď lymfocytů na stimulaci (produkce cytokinů...)*
  - *inhibice migrace, agregace a adheze PMN*
- **produkce a odstraňování aktivních kyslíkových radikálů**
- **uvolňování lysozomálních enzymů**
- **některé funkce buněčných membrán:**
  - *aktivita fosfolipázy C*
  - *vychytávání prekursorů prostaglandinů (AA)*

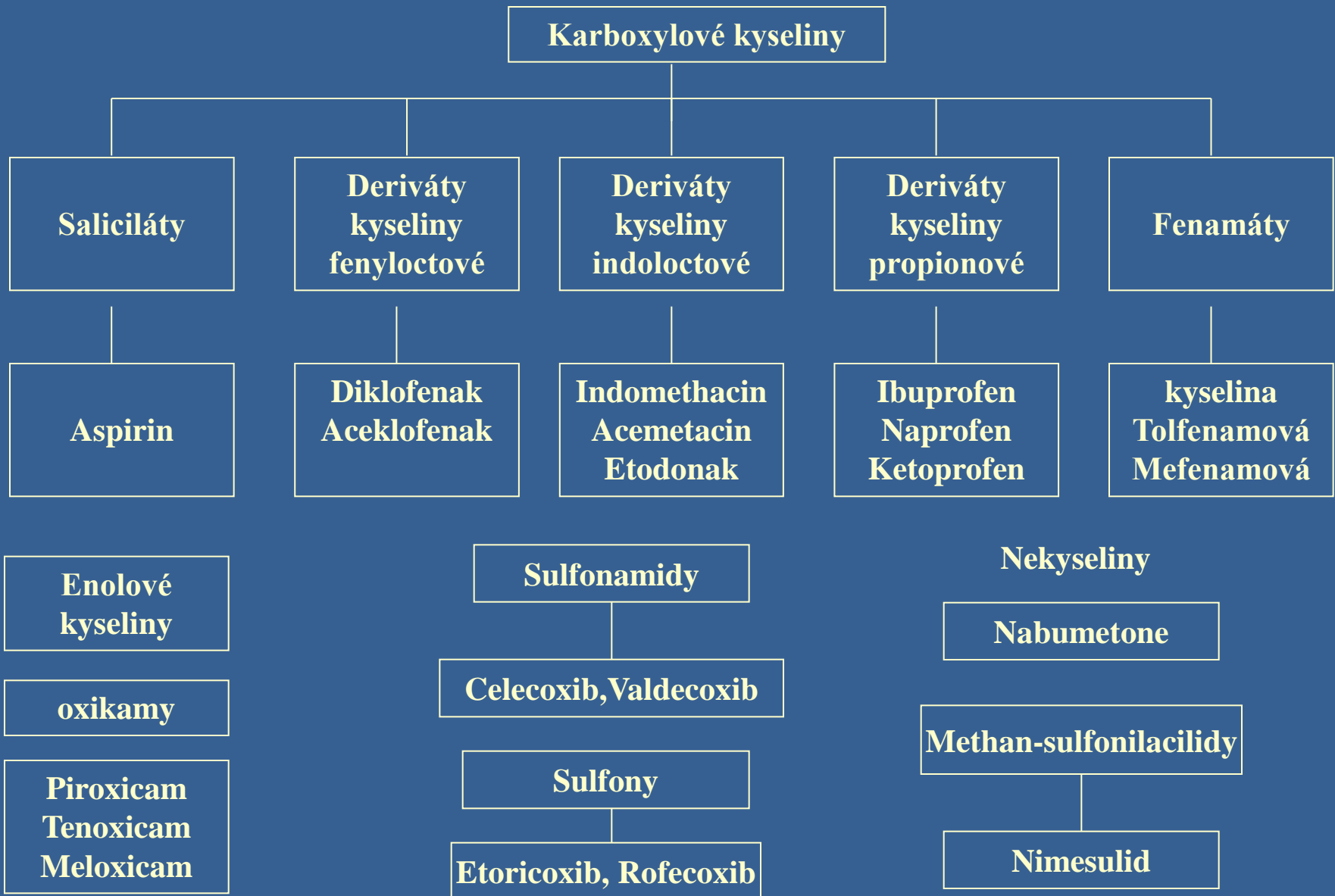
Společné vlastnosti nesteroidních antirevmatik

- **Antiflogistický účinek**
- **Analgetický účinek**
- **Antipyretický účinek**
- Rozpustnost v tucích
- Vazba na plazmatické bílkoviny
- Blokáda syntézy prostaglandinů v makrofázích a fibrocytech
- Blokáda syntézy tromboxanu v trombocytech
- Blokáda syntézy prostacyklinu v endotelových buňkách

Symptomatické působení NSA

- Ústup bolesti
- Zkrácení ranní ztuhlosti
- Zmírnění lokálního kloubního nálezu – artritidy
- Zlepšení pohybové funkce postiženého kloubu
- Optimalizace kvality života

Klasifikace podle chemického složení

NSA podle délky biologického poločasu

Krátký (< 6 hod)		střední (6-14 hod)		dlouhý (≥ 15 hod)	
aspirin	0,25	naproxen	14,0	piroxicam	57,0
diclofenak	1,1	diflunisal	13,0	meloxicam	20,0
ibuprofen	2,1	celecoxib	11,2	nabumeton	26,0
indometacin	4,6		-----	rofecoxib	17,0
flurbiprofen	3,8	Diclofenac duo	12 h		-----
tiaprofenová kys.	3,0			Diclofenac ret.SR	24 h
nimesulid	4,7			Profenid SR	24 h

Galenické formy NSA

- perorální - rychlý nástup účinku
  - normální formulace
  - retardované formy
- čípky
- injekce
- lokální léčba - masti
  - gely
  - spreje
  - roztoky
  - náplasti

NSA pro lokální použití

Galenická forma	příklady
Masti	Veral ung. ®
Krémy	Ibuprofen krém ®
Gely	Fastum gel ® , Voltaren
Emulgel ®	
Spreje	Elmetacin ®
Náplasti	Flector ®

GD toxicita- symptomy asociované s peptickým vředem

V žaludku a duodenu:

- dyspepsie
- eroze
- vřed
- komplikace vředu:
  - ⇒ perforace
  - ⇒ obstrukce
  - ⇒ krvácení

*(Caruso, Bianchi-Porro, BMJ 1980:
GD léze u 31% z 249 pac.,
užívajících NSA 1 r.)*

V jiných lokalizacích:

- v jejunu
- v ileu
- v tlustém střevě
- komplikace:
  - ⇒ perforace
  - ⇒ malabsorbce
  - ⇒ obstrukce

*(obstruktivní valvulární léze
v terminálním ileu,
spojené se zvýšenou mortalitou)*

Rizikové faktory NSA gastropatie

	RR (95% CI)
• peptický vřed v anamnéze.....	5 - 10
• věk > 60 r.	4 - 5
• kombinace NSA	4 - 5
• současné užívání antikoagluancií .	2 - 4
• pohlaví (muži vs. ženy)	2 - 3
• užívání kortikosteroidů	1,5 - 2
• konzumace alkoholu	1,5 - 2
• kouření cigaret	1,3 - 1,5

Kardiovaskulární toxicita

- **Koxiby nemají antiagregační aktivitu**
- **Antiagregační aktivita nespecifických NSA se významně liší**
(naproxen 93, ASA 92, ibuprofen 60, diklofenak 40%)
- **Vlastní protrombotický potenciál koxibů?**
(inhibice prostacyklinu)

Hematologická toxicita

- agranulocytóza
- anemie - aplastická ("pure red cell anaemia")
- hemolytická
- trombocytopenie

Vzácné, ale významná příčina smrti v souvislosti s NSA

- porucha agregace trombocytů
(všechna NSA s výjimkou COX-2 selektivních)
  - aspirin irreverzibilně
(normalizace 4 dny po přerušení aspirinu)
  - ostatní NSA reverzibilně
(normalizace 3 poločasy po přerušení NSA)

Toxicita v oblasti CNS

Závisí na pH nesteroidního antirevmatika

($\downarrow$ pH $\Rightarrow$ $\downarrow$ dissociace $\Rightarrow$ $\downarrow$ rozpustnost $\Rightarrow$ $\uparrow$ prostupnost lipid. membránami)

- bolesti hlavy (*indometcin*)
- aseptická meningitis (*ibuprofen u SLE*)
- apatie a poruchy nálady
- "centrálně" podmíněná nausea (*non-ulcerózní dyspepsie*)
- tinitus (*aspirin- dávkově závislý jev*)

Chorobu modifikující látky

DMARDs

Chorobu modifikující léky RA (DMARDs)

necytostatická

- antimalarika
- soli zlata
- sulfasalazin
- penicilamin

cytostatická

- methotrexát
- cyklosporin
- azathioprin
- cyklofosfamid

Kombinace DMARDs

Dokázaný účinek

MTX + antimalarika

MTX + SAS +
antimalarika

MTX + Cyklosporin

MTX + SAS

SAS + Cyklosporin

MTX + etanercept

MTX + infliximab

MTX + leflunomid

MTX + adalimumab

Pravděpodobně účinné

MTX + inj. zlato

SAS + antimalarika

Antimalarika

Toxicita

- makulární poškození
  - vzácné u pacientů do 40 let věku
  - vzácné u pacientů bez předchozí oční choroby

Kontrola

- oční každých 12 měsíců u dospělých u dětí každých 6 měsíců
- laboratorní: žádná

Soli zlata

- Organické sloučeniny zlata
  - Většinou injekční přípravky
  - Perorální s velice proměnlivou dostupností
  - Podávání dlouhodobé v intervalech
  - Účinek až za 3-6 měsíců terapie
  - Nejasný mechanismus účinku
    - Snad vazba na kolagen a zabránění retrakce
- Nefrotoxicita

Sulfasalazin

- Rozklad ve střevě na účinnou složku
  - Kyselina 5-aminosalicylová nevstřebatelná
  - Sulfapyridin vstřebatelný
- Účinek srovnatelný se solemi zlata
  - Zpomalení Rtg progresse
  - Lepší tolerance
  - Nižší toxicita
- Stejně účinný jako metotrexát
- **NUL** – GIT, hematotoxicita, kožní reakce, hepatotoxicita, alergické reakce

Penicilamin

- **Není znám mechanismus účinku**
- **Chelát – těžké kovy**
- **Ovlivnění imunity prostřednictvím SH skupin na povrchu buněk ??**
- **Nástup účinku za 3-6 měsíců**
- **Podobné účinky jako azathioprin a zlato**
- **NUL – časté – GIT, trombocytopenie, proteinurie, zhoršení autoimunních onemocnění**

Methotrexát v léčbě RA (I.)

- **nejčastěji používaný lék ze skupiny DMARDs**
- indikací časná RA i pozdní a refrakterní
- rychlý nástup účinku
- navození remise vzácné
- různé formy podávání (p.o., s.c., i.m.)
- **vhodný lék do kombinací** (s klasickými DMARDs i biologickými léky)
- relativně levná léčba

Methotrexát v léčbě RA (II.)

- dávkové rozpětí 7,5 - 30 mg týdně
- **efekt závislý na dávce**
- suplementace kys. listovou snižuje toxicitu
- hepatotoxicita zvládnutelná (monitorování)
- plicní nežádoucí účinky vzácně
- možnost nepřerušovat léčbu MTX „kolem“ operací
- onkogenicita neprokázána

Cyklosporin A

Imunosupresivum

- Inhibitor kalcineurinu
- Cyklický polypeptid – 11 aminokyselin
- Tlumí široké spektrum imunitních reakcí
  - Hlavně tlumí reakce zprostředkované buňkami
  - Základní použití v transplantaci
  - Potlačuje všechny autoimunní reakce

Cyklosporin A

Imunosupresivum

- blokuje časnou f. aktivace T-ly. ⇒
potlačení gén. transkripce cytokinů:
  - IL-2,
  - IL-4
  - IFN-gama.
- Př. protizánětlivý účinek inhibicí uvolňování mediátorů z imunokompetentních bb

Cyklosporin A

- Neovlivňuje hematopoezu
- Neovlivňuje funkci fagocytů
- Působí plně reversibilně
- Nemá mutagenní a teratogenní působení
  - Ve vyšším dávkování je embryotoxický a fetotoxický
- Riziko vzniku maligních nádorů ?

Azathioprin

- Derivát merkaptopurinu
- Imunosupresivum – účinek se projeví pomalu až v průběhu týdnů až měsíců
- Hlavní použití u Systemový lupus, dermatomyositidy
- Méně revmatoidní artritida
- **NUL** – útlum kostní dřeně, GIT, anorexie, snížení resistance k infekcím

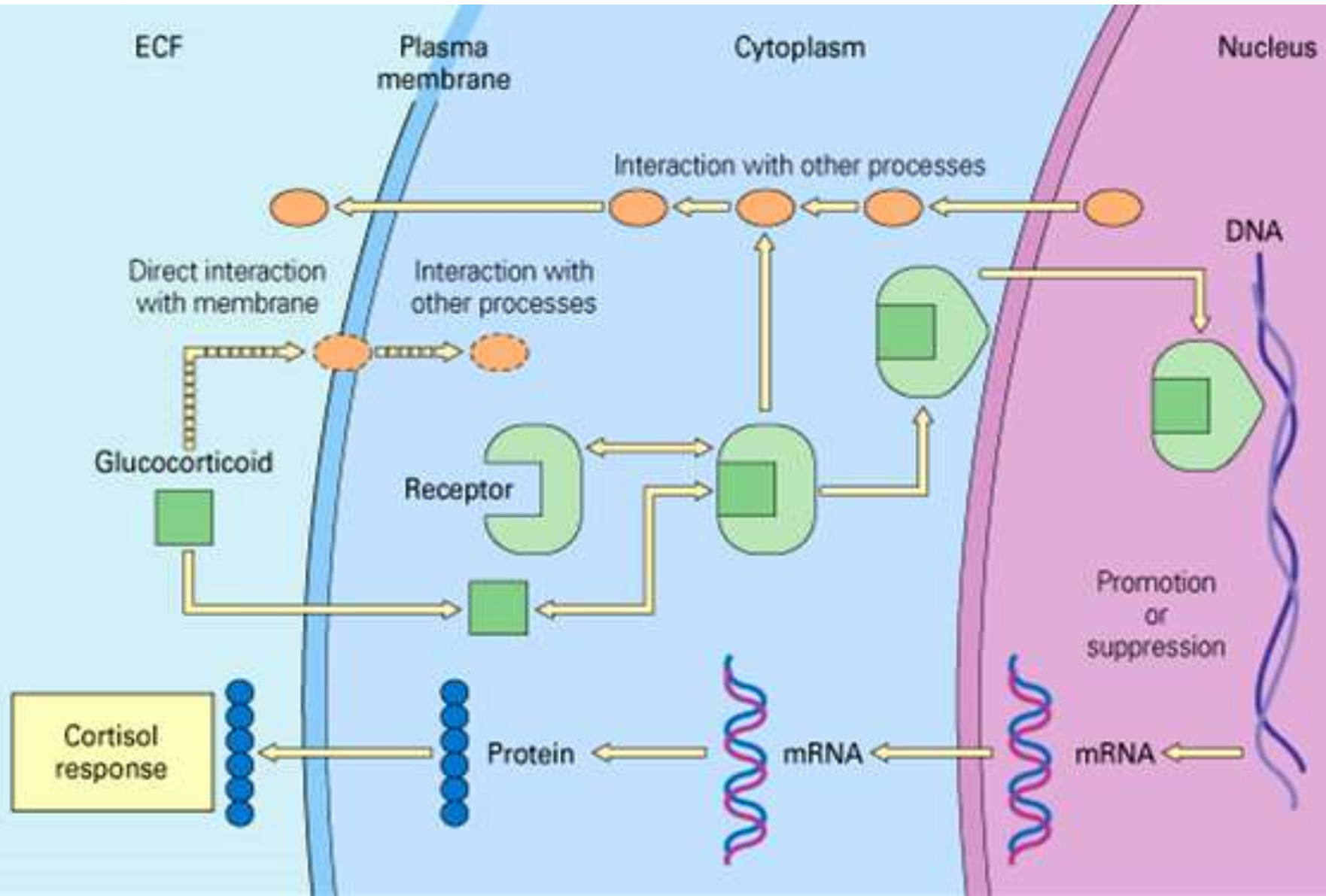
Cyklofosfamid

Cytostatikum, imunosupresivum

- Alkylační mechanismus účinku, fázově nespecifický účinek
- Aktivován jaterními enzymy
- Ovlivnění jak buněčnou tak i protilátkovou imunitu
- **Vyhrazen pro závažná onemocnění**
- **NUL – GIT,**

Glukokortikoidy

Účinek glukokortikoidů

Fyziologické účinky glukokortikoidů

■ Protizánětlivé:

- Ovlivnění periferních lymphocytů (množství, distribuci a aktivace funkcí)
- Inhibice fosfolipasy A_2

■ Imunosupresivní:

- Snížení počtu imunokompetentních buněk (lympho, Eo, Baso, Mono/Makrofagy)
- Stabilisace lysosomálních membrán
- Inhibice účinku komplementu
- Snížení produkce protilátek

Nežádoucí účinky glukokortikoidů

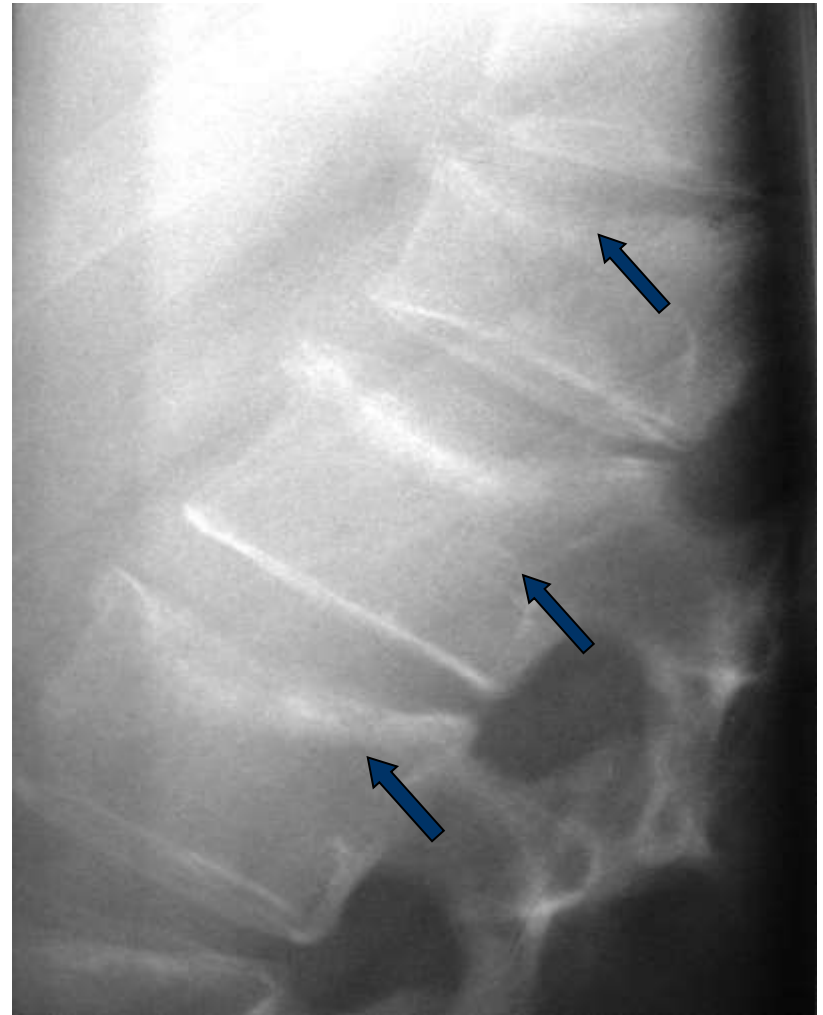
1. **potlačení imunity:** kontraindikace u živých očkovacích látek, nutné přeléčit mykozy, vyloučit aktivní TBC
2. **potlačení fibroplastických procesů:** rozpad op. ran
3. **diabetogenní účinky:** dekompenzace DM, manifestace
4. **psychosyndrom:** deprese, suicidium, někdy euforie
5. **zvýšení nitroočního tlaku:** nutné vyš. oftalmologem
6. **nebezpečí vředové choroby:** preventivně H2 blok.
7. **osteoporóza:** hl. ženy po klimakteriu, upoutání na lůžko, preventivně vitamin D, kalcium
8. **steroidní myopatie:** nutná fyzická aktivita

Nežádoucí účinky glukokortikoidů

9. **ateroskleróza, steroidní kardiomyopatie, hypertenze, sklon k tromboembolizaci, hypokalemie (poruchy srdečního rytmu), retence tekutin**
10. **útlum růstu:** nebezpečí hlavně u dětí
11. **amenorea, pokles potence, libida**
12. **kožní atrofie, zvýšení fragility kapilár:** kožní sufúze
13. **průnik placentou:** Cushingův syndrom u novorozence s reverzibilním útlumem kůry nadledvin

Osteoporóza vyvolaná klukokortikoidy

Nejčastěji používané glukokortikoidy

GK	Ekvivalent dávky per os (mg)	Plasmatický poločas (min)	Relat. proti- zánětlivý účinek	Relativní mineralo- kortikoidní účinek
cortisol	20	90	1	1
prednisolon	5	200	4	0,8
metylprednisolon	4	200	5	0,5
triamcinolon	4	200	5	0
dexametason	0,75	300	25	0

Rozdělení glukokortikoidů podle délky účinku

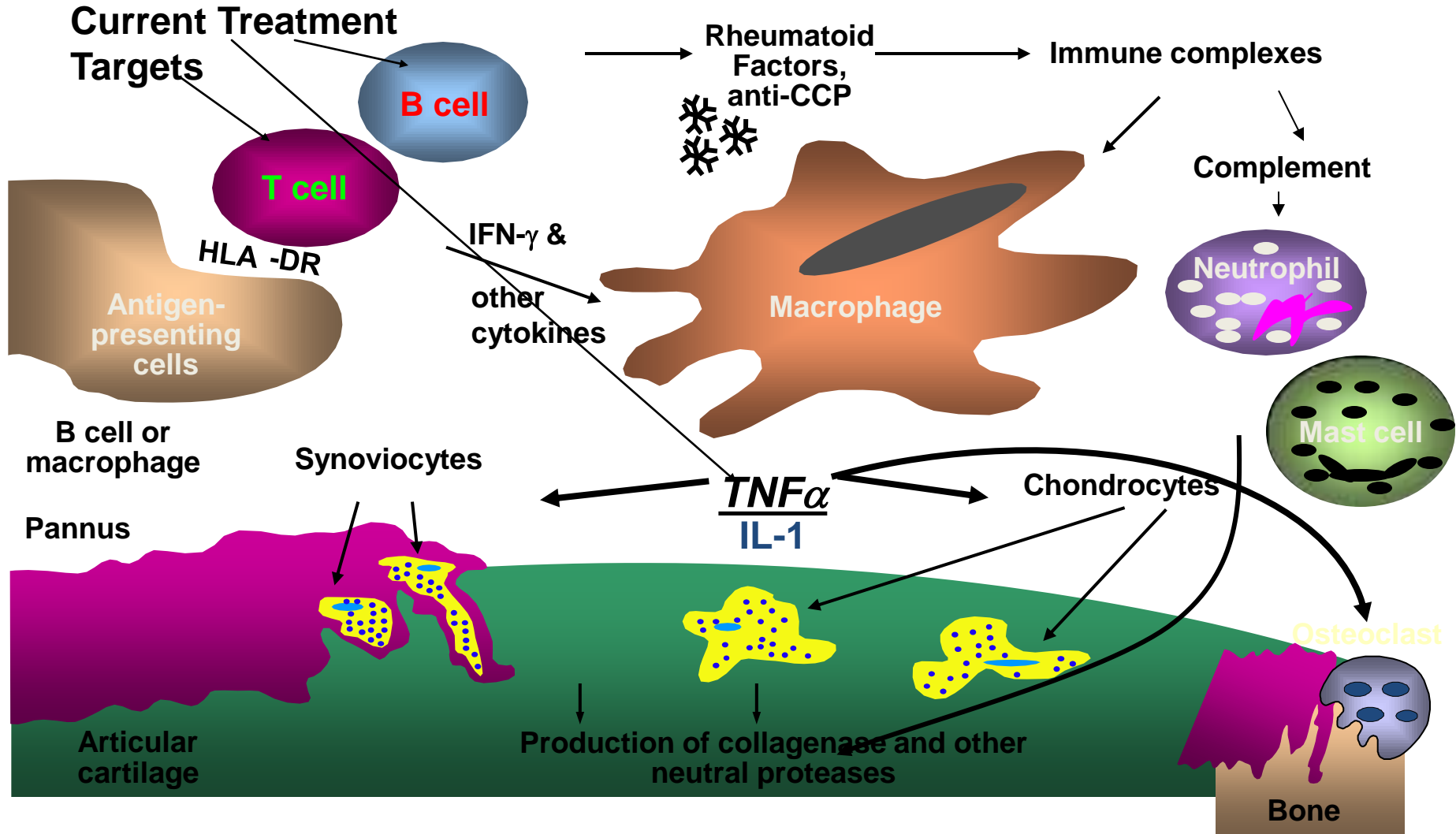
- **Krátkodobě působící** (*24-36 hodin*)
  - Hydrokortison
  - Methylprednisolon
  - Prednison
- **Středně dlouho působící** (*48 hodin*)
  - Triamcinolon
  - Parametason
- **Dlouhodobě působící** (*>48 hodin*)
  - Betametasone
  - Dexametasone

Strategie podávání kortikoidů

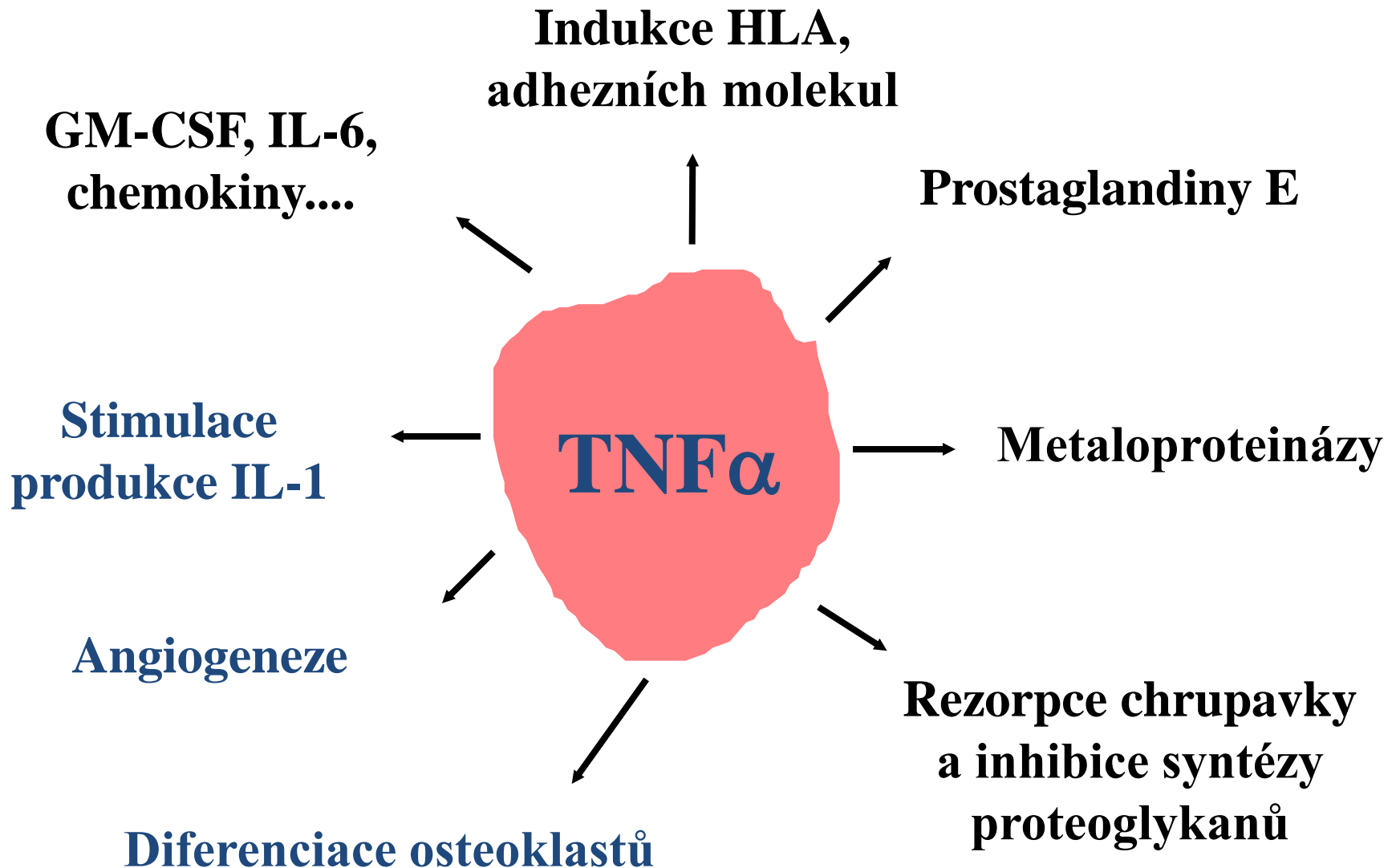
- V akutním podávání nehraje dávka zásadní problém
  - Obvykle krátkodobě působící
- Co nejmenší dávku v chronickém podávání
  - Podle ekvipotentních dávek
- Co nejkratší dobu
  - Pokud možno intermitentně

„Biologická“ léčba

Pathogenesis of Rheumatoid Arthritis

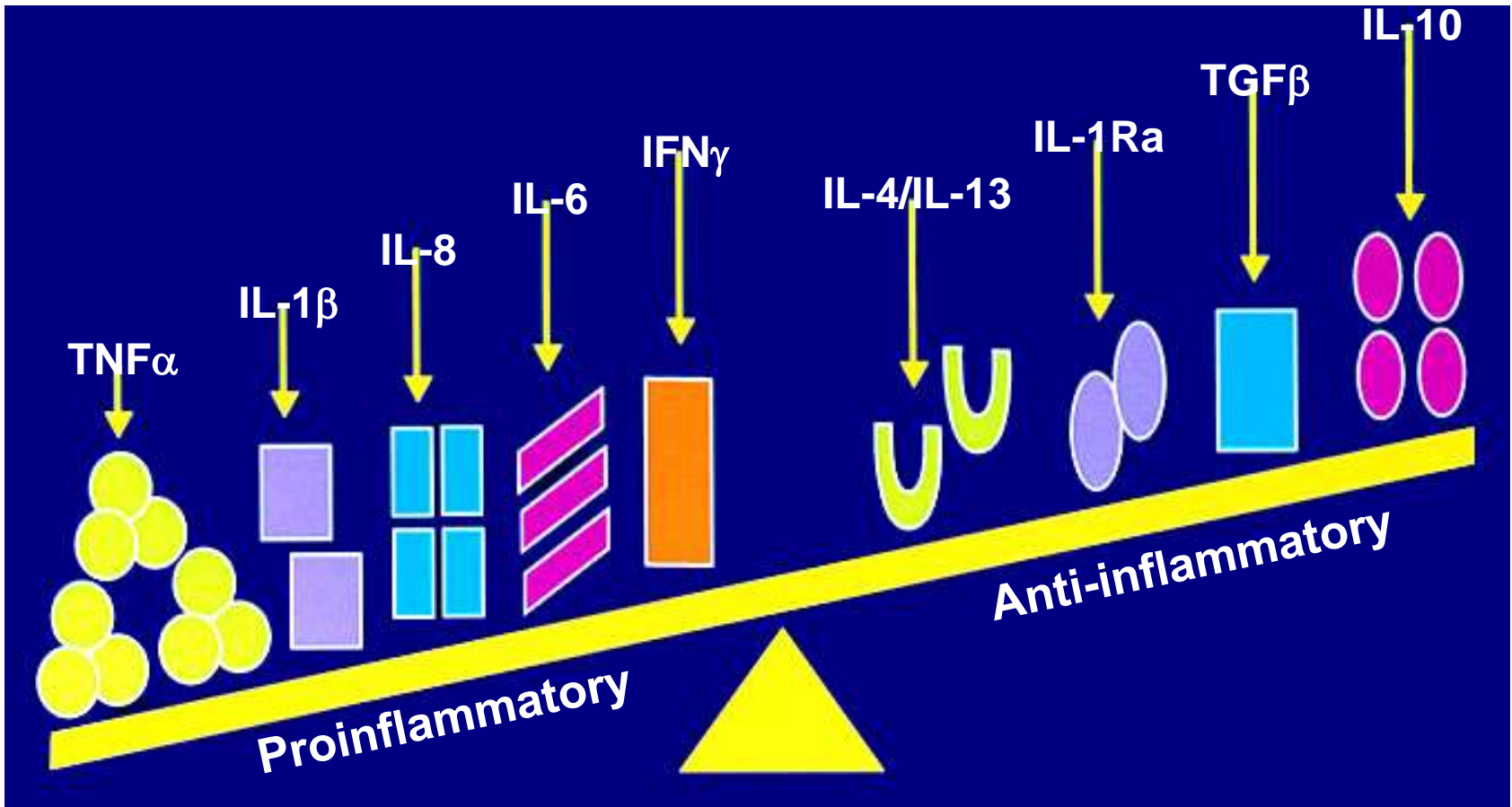

Centrální role TNF alfa u synovitidy

Zánělivé faktory

Biologická léčba

- TNF α antagonists:
  - Adalimumab (Humira)
  - Etanercept (Enbrel)
  - Infliximab (Remicade)
- Interleukin-1 antagonist
  - Anakinra (Kineret)
- Suppress T-Cell activation
  - Abatacept (Orencia)
- Anti B-Cell monoclonal antibody
  - Rituximab (Rituxan)

Charakteristika biologické léčby

	Etanercept Enbrel	Infliximab Remicade	Adalimumab Humira	Anakinra Kineret	Abatacept Orencia	Rituximab Mabthera	Tocilizumab RoActemra	Golimumab Simponi
Působení	TNF	TNF	TNF	IL-1 Receptor	T-Cell Activation	B-Cell	IL-6 Receptor	TNF
Indikace	RA Psoriáza Ankylozující spondylitida	RA Psoriáza Crohn + UC Ankylozující spondylitida	RA Psoriáza Crohn Ankylozující spondylitida	RA	RA	RA (+onkologie)	RA	RA Psoriáza Ankylozující spondylitida
Poločas	3-5 dnů	8-10 dnů	10-20 dnů	4-6 hodin	13-16 dnů	19 dnů	14 dnů	12 dnů
Původ	Human	Chimeric	Human	Human	Human	Chimeric	Human	Human
Dávkování	Jednou za dva týdny	Jednou za 4-8 týdnů	Jednou za 1-2 týdny	Denně	Jednou za 4 týdny	Jednou za 2 týdny	Jednou za 4 týdny	Jednou za 4 týdny
Cesta podání	S.C.	I.V.	S.C.	S.C.	I.V.	I.V.	I.V.	S.C.

Toxicita TNF α blokujících léků

- infekce**
- pancytopenie a aplastická anémie**
- demyelinizační onemocnění**
- tumory**

Chondroprotektiva

- **Glukosamin sulfát** je stavebním kamenem kloubního maziva a stimuluje chondrocyty (buňky chrupavky) k produkci kolagenu a proteoglykanů.
- **Chondroitin sulfát** je základní stavební složkou při obnově a tvorbě chrupavek. Patří k hlavním součástem mezibuněčné hmoty chrupavky. Má schopnost vázat vodu v tkáních, čímž zabezpečuje optimální elasticitu chrupavky.

Terapie dny

- přesná diagnóza
- charakteristika nemoci a asociovaných onemocnění
- akutní dnavý záchvat
- chronická dna

Terapie akutního dnavého záchvatu

- **NSA – nesteroidní antirevmatika (včetně COX-2)**
  - intraartikulární kortikoidy
  - systémové kortikosteroidy
  - syntetické ACTH
  - perorální kolchicin
  - i.v. kolchicin – není doporučen

Možné dávkování NSA u akutního dnavého záchvatu

NSA	Iniciální dávky (1-2 dny)	Po částečné úlevě (2-4 dny)	Po odeznění bolesti (5-do odeznění)
Indometanic	4 x 50 mg	3 x 50 mg	1 – 3 x 25 mg
Diclofenac	3 x 50 – 75 mg	3 x 25 mg	1 – 2 x 25 mg
Ibuprofen	3 x 800 mg	3 x 600 mg	1 – 3 x 400 mg
Naproxen	2 x 500 mg	2 x 250 mg	1 x 250 mg
Rofecoxib	1 x 50 mg	1 x 25 mg	1 x 12,5 – 25 mg
Celecoxib	2 x 400 mg	1 x 200 mg	1 x 100 – 200 mg
Etoricoxib	1 x 120 mg	1 x 90 mg	1 x 60 mg

Indikace pro léčbu snižujícími urikémií

- opakované ataky závažné dny
- přítomnost tofů
- chronická dnavá artritida
- ataky urolithiázy (pouze alopurinol)
- nadprodukce kyseliny močové (pouze alopurinol)
- preventivní vyšetření pacientů s plánovanou léčbou hematologické malignity

Strategie snížení urátů

- **Zvýšení renální exkrece**
  - urikosurika
- **Redukce tvorby kyseliny močové**
  - dieta
  - inhibitory xanthinoxidázy
- **Konverze kyseliny močové na allantoin**
  - preparáty urikázy

Léčba migrény

- Chronické záchvatové onemocnění
- Nauzea
- Vegetativní příznaky (pocení, zimnice, průjem atd.)
- Přecitlivělost na zevní podněty (světlo, hluk apod.)

Akutní záchvat

- Triptany
- Námelové alkaloidy (ergotamin, dihydroergotamin) + kofein, fenobarbital, diazepam - IVLP
- NSA
- Kortikosteroidy

Triptany

sumatriptan, zolmitriptan, naratriptan, rizatriptan, eletriptan či frovatriptan.

Agonisté 5-HT_{1B/1D} receptorů

Navozují konstriktci dilatovaných mozkových cév
a snižují extravazaci tekutin

Snižují vyplavování neuropeptidů, které mají
zánětlivý a vasodilatační účinek

Preventivní léčba

- *Beta blokátory* – metoprolol, nadolol, timolol, atenolol
- *Antikonvulziva* – divalproát sodný, valproát sodný, gabapentin, topiramát
- *Antidepresiva (AD)* – TCA – amitriptylin
- *Blokátory kalciových kanálů* – verapamil, flunarizin, cinarizin aj.
- *NSA* – naproxen, ibuprofen aj.
- *Ostatní* – *Ginkgo biloba*, riboflavin, koenzym Q₁₀ aj.
- *Botulotoxin A* – experimentální užití – aplikace je injekční do oblastí glabelly, frontálního a temporálních svalů

Specifická a adjuvantní léčiva k terapii bolesti

- bolesti neuropatické
  - Neuralgie
  - diabetická neuropatie
  - fantómová bolest
  - akutní kořenová bolest

Antidepressiva

Tricyklická antidepressiva (TCA)	amitriptylin, desipramin, dosulepin, doxepin, imipramin, klomipramin, nortriptylin
Tetracyklická antidepressiva	viloxazin, mirtazapin
SNRI	venlafaxin, milnacipran, duloxetin
DNRI	Bupropion

Antikonvulziva

- fenytoin
- karbamazepin
- valproát
- oxkarbazepin
- lamotrigin
- gabapentin
- pregabalin
- topiramát

Ostatní látky

- NMDA antagonisté
  - Ketamin, memantin, dextrometorfan
- Neuroleptika
  - Levopromazin, chlorpromazin, tiapridal
- Benzodiazepiny
- Alfa2-agonisté
- Centrální myorelaxancia
- Kortikosteroidy
- Kapsaicin